

Аннотация

Илюпол И. М. Проблемы назначения и проведения судебной экспертизы на стадии апелляционного производства в гражданском процессе. — Статья.

В статье рассмотрены наиболее распространенные взгляды ученых относительно теоретического определения таких понятий, как судебное доказывание и предмет доказывания в гражданском процессе Украины, а также приводятся и аргументируются мысли ученых относительно такого дискуссионного субъекта доказывания как суд, впоследствии чего высказывается точка зрения, что суд нельзя выключать из числа субъектов доказывания. В общей системе способов доказывания судебная экспертиза занимает одно из самых важных мест.

Ключові слова: экспертиза, стадия, апелляционное производство, доказательства.

Аннотация

Илюпол И. М. The issues of appointing and holding forensic inquiry at the stage of appeal proceedings in civil procedure. — Article.

The article studies the most common opinions of scientists concerning the theoretical definition of such notions as judicial proof and subject of proof in civil procedure of Ukraine. The ideas of scientists concerning such a controversial subject of proof as court are given and reasoned. Due to this, the opinion is expressed that court should not be excluded from the list of subjects of proof. Forensic inquiry is crucial in the general system of manners of proving.

Keywords: inquiry, stage, appeal proceedings, evidence.

УДК 347.921.4:347.965.7(477)

Ю. В. Неклеса

**СУБ'ЄКТИ НАДАННЯ ВТОРИННОЇ БЕЗОПЛАТНОЇ ПРАВОВОЇ
ДОПОМОГИ В ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ**

Постановка проблеми. Право на безоплатну правову допомогу є надзвичайно важливою та необхідною гарантією реалізації, захисту та охорони прав та свобод людини і громадянина в Україні. Це право є конституційним, оскільки передбачене Основним Законом. Відповідно до ст. 59 Конституції України кожен має право на правову допомогу. У випадках, передбачених законом, ця допомога надається безоплатно. На сьогодні проблема реалізації конституційного принципу надання безкоштовної правової допомоги є особливо актуальною, зокрема, у світлі прийняття Закону України «Про безоплатну правову допомогу» від 2 червня 2011 року [1]. Незважаючи на те, що Закон прийнятий менше року назад, а окремі його положення взагалі ще не набрали чинності, він знав серйозної і, варто відзначити, справедливої критики, як науковцями, так і юристами-практиками.

Ступінь наукової розробки проблеми. Проблемам реалізації права на правову допомогу було присвячено ряд робіт, зокрема її вивченням займалися А. Я. Азаров, О. М. Бандурка, В. Н. Бутилін, Т. В. Варфоломеева, Н. В. Вітрук, Л. Д. Воеводін, Г. А. Гаджієв, С. Ф. Качек'ян, М. В. Коваль, А. Т. Комзюк, В. В. Копейчиков, Ю. А. Коричев, Р. О. Куйбіда, Л. Г. Кучерін,

В. М. Лебедев, В. О. Лучин, Є. А. Лукашина, В. В. Медведчук, О. Д. Святоцький, О. Ф. Скакун, П. Т. Рабінович, Ю. А. Тихомиров та ін. Проте, як правило, в роботах цих авторів освітлені питання реалізації права на безоплатну правову допомогу в кримінальному процесі або в конституційно-правовому аспекті. Проблема реалізації даного права в цивільному процесі є новою для української правової науки, а тому потребує окремої уваги.

Мета статті. Метою даного дослідження є визначення кола суб'єктів, які можуть надавати вторинну правову допомогу в цивільному процесі, окреслення основних проблем, які можуть виникнути у зв'язку з наданням ними такої допомоги та вивчення позитивного досвіду зарубіжних країн в цій сфері.

Виклад основного матеріалу дослідження. Слід відзначити, що міжнародно-правові стандарти, як правило, ведуть мову про доступ до безоплатної правової допомоги обвинуваченого у вчиненні злочину. Так, ст. 11 Загальної декларації прав людини [2] зазначає, що кожна людина, обвинувачена у вчиненні злочину, має право вважатися невинною доти, поки її винність не буде встановлена в законному порядку шляхом прилюдного судового розгляду, при якому їй забезпечують усі можливості для захисту. Стаття 14 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права [3] уточнює це право обвинуваченого, яке включає в себе: право захищати себе особисто або за посередництвом обраного ним захисника; якщо він не має захисника, бути повідомленим про це право і мати призначеного йому захисника в будь-якому разі, коли інтереси правосуддя того вимагають, безплатно для нього в усякому такому випадку, коли у нього немає достатньо коштів для оплати цього захисника. Підпункт «с» п. 3 ст. 6 Конвенції Ради Європи про захист прав і основоположних свобод [4] надає обвинуваченому право захищати себе особисто чи використовувати юридичну допомогу захисника, вибраного на власний розсуд, або — за браком достатніх коштів для оплати юридичної допомоги захисника — одержувати таку допомогу безоплатно, коли цього вимагають інтереси правосуддя.

Водночас Європейський суд з прав людини не обмежує дію права на правову допомогу лише сферою кримінального судочинства. Права, передбачені п. 3 ст. 6 Європейської конвенції, є складеним елементом загального поняття справедливого судового розгляду [5] і охоплюють випадки «визначення цивільних прав і обов'язків». Враховуючи це, Європейський суд у ряді рішень дав більш широке трактування прав на правову допомогу, ніж у пп. «с» п. 3 ст. 6 Конвенції. У рішенні по справі Ейрі проти Ірландії Європейський суд відзначив, що пп. «с» п. 3 ст. 6 відноситься тільки до кримінального процесу. Проте ст. 6 може у деяких випадках спонукати державу надавати допомогу адвоката, коли вона є необхідною для реального доступу до правосуддя у випадках, коли по деяких категоріях справ юридичне представництво є обов'язковим за внутрішнім законодавством або у силу складності процесу [6]. У рішенні по справі Кемпбела і Фелла проти Сполученого Королівства Європейський суд констатував порушення пп. «с» пункту 3 ст. 6 Конвенції, оскільки заявники не мали права на юридичне представництво під час розгляду справи у Раді піклувальників [7].

Що стосується законодавства зарубіжних країн, зокрема, країн близького зарубіжжя, то тут підходи щодо визначення категорій справ, у яких надається безоплатна правова допомога, відрізняються. Наприклад, в Азербайджані, Вірменії, Узбекистані, Киргизії, Туркменістані безоплатна правова допомога надається лише у кримінальних справах. Законодавство Казахстану, Російської Федерації, Білорусі, Молдови, Естонії, Таджикистану, Литви, Латвії, Грузії встановлює випадки надання безоплатної правової допомоги не лише у кримінальних, але і в цивільних та адміністративних справах [8].

У країнах Західної Європи безоплатна правова допомога може надаватись по усіх категоріях справ. Причому у Великобританії спочатку система безоплатної правової допомоги стосувалась розгляду лише сімейних справ; потім її було поширено на всі цивільні справи; після цього — на кримінальні справи, а зрештою, на початку 1970-х років, вона почала застосовуватись у всіх справах. У Нідерландах безоплатна правова допомога надається в цивільних, кримінальних та адміністративних справах, а також у справах щодо надання притулку та імміграції. Більш того, в Естонії та Латвії заявник має право подати клопотання про надання правової допомоги в міжнародному спорі [9].

Згідно із законодавством України надання безоплатної правової допомоги передбачалось лише особам, що притягались до кримінальної відповідальності. Окремі винятки передбачались законами України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту», «Про психіатричну допомогу», «Про охорону дитинства», «Про соціальні послуги», «Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянину незаконними діями органів дізнання, досудового слідства, прокуратури і суду», «Про соціальну адаптацію осіб, які відбули покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк», якими деяким категоріям осіб надавалось право на безоплатну правову допомогу в цивільних та адміністративних справах, а також у справах про адміністративні правопорушення.

2 червня 2011 року Верховна Рада України прийняла Закон України «Про безоплатну правову допомогу», який відповідно до Конституції України визначив зміст права на безоплатну правову допомогу, порядок реалізації цього права, підстави та порядок надання безоплатної правової допомоги, державні гарантії щодо надання безоплатної правової допомоги.

Відповідно до ст. 1 Закону безоплатна правова допомога — це правова допомога, що гарантується державою та повністю або частково надається за рахунок коштів Державного бюджету України, місцевих бюджетів та інших джерел.

Законом було запроваджено в законодавство України поняття первинної та вторинної безоплатної правової допомоги. Безоплатна первинна правова допомога — це вид державної гарантії, що полягає в інформуванні особи про її права і свободи, порядок їх реалізації, відновлення у випадку їх порушення та порядок оскарження рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб (ст. 7 Закону). Безоплатну вторинну правову допомогу Закон визначає як вид державної гарантії, що полягає у створенні рівних можливостей для доступу осіб до правосуддя (ст. 13).

Безоплатна вторинна правова допомога відповідно до ч. 2 ст. 13 Закону включає такі види правових послуг: 1) захист від обвинувачення; 2) здійснення представництва інтересів осіб, що мають право на безоплатну вторинну правову допомогу, в судах, інших державних органах, органах місцевого самоврядування, перед іншими особами; 3) складення документів процесуального характеру. Очевидно, що, говорячи про безоплатну правову допомогу у цивільному процесі, слід розглядати саме дві останні послуги.

І знову ж таки при вивченні питання щодо видів правової допомоги доцільно звернутись до законодавства зарубіжних країн з цього питання з метою запозичення позитивного досвіду та уникнення проблемних моментів. Як і Україна, Молдова та Литва, створюючи системи безоплатної правової допомоги, пішли шляхом її розподілу на первинну і вторинну (Литва) та на первинну і кваліфіковану (Молдова). Латвія, Естонія та Грузія не поділяють безоплатну правову допомогу на первинну і вторинну, проте в Грузії консультація відокремлюється від правової допомоги та надається всім особам.

Слід відзначити, що система надання безоплатної (гарантованої державою) правової допомоги в Литві визнана Радою Європи однією з найдосконаліших і найефективніших з-поміж європейських країн. Відповідно до Закону «Про гарантовану державою правову допомогу» первинна допомога — це інформація юридичного характеру, юридичні консультації та підготовка документів, що стосуються державних органів та органів самоврядування, поради щодо вирішення спорів у позасудовому порядку, дії, спрямовані на залагодження спору мирним шляхом. До переліку видів первинної правової допомоги не входить складання процесуальних документів. Для забезпечення надання вторинної правової допомоги (підготовка процесуальних документів, захист та представництво в суді) Міністерством юстиції на території діяльності окружних судів створюються так звані служби, які є державними органами. Служби, у свою чергу, укладають окремі договори з адвокатами, які надають вторинну правову допомогу оплатно та забезпечуються приміщеннями та іншим майном для надання громадянам такої допомоги [10].

Очевидно, що український законодавець, приймаючи Закон «Про безоплатну правову допомогу», взяв за основу саме литовський варіант.

Суб'єктами надання безоплатної вторинної правової допомоги в Україні, відповідно до ст. 15 Закону, є: центри з надання безоплатної вторинної правової допомоги; адвокати, включені до Реєстру адвокатів, які надають безоплатну вторинну правову допомогу на постійній основі за контрактом; адвокати, включені до Реєстру адвокатів, які надають безоплатну вторинну правову допомогу на тимчасовій основі на підставі договору. Аналіз ст.ст. 17, 21-22 Закону дозволяє зробити висновок, що ним коло суб'єктів, які можуть надавати вторинну правову допомогу, в тому числі й в цивільному процесі, обмежено лише адвокатами. Зокрема, в ст. 21 значиться, що після прийняття рішення про надання безоплатної вторинної правової допомоги Центр з надання безоплатної вторинної правової допомоги призначає адвоката, який надає безоплатну вторинну правову допомогу на постійній основі за контрактом. Якщо надання

безоплатної вторинної правової допомоги адвокатом, який надає безоплатну вторинну правову допомогу на постійній основі за контрактом, є неможливим, Центр з надання безоплатної вторинної правової допомоги укладає договір з адвокатом, включеним до Реєстру адвокатів, які надають безоплатну вторинну правову допомогу на тимчасовій основі на підставі договору про її надання.

Таке законодавче рішення неоднозначно сприймається українською правовою спільнотою. Зокрема, деякі юристи відзначають, що в цій частині Закон суперечить рішенням Конституційного Суду України від 16 листопада 2000 року № 13-рп/2000, відповідно до якого положення ч. 1 ст. 59 Конституції України про те, що «кожен є вільним у виборі захисника своїх прав», треба розуміти як конституційне право підозрюваного, обвинуваченого і підсудного при захисті від обвинувачення та особи, яка притягається до адміністративної відповідальності, з метою отримання правової допомоги вибирати захисником своїх прав особу, яка є фахівцем у галузі права і за законом має право на надання правової допомоги особисто чи за дорученням юридичної особи [11].

Видається, що у даному випадку ніяких суперечностей тут немає. На сьогодні закон, про який йде мова у згаданому рішенні, та який би надавав право на надання правової допомоги при захисті від обвинувачення в кримінальному процесі чи в провадженні про адміністративне правопорушення будь-якому фахівцеві у галузі права, а не виключно адвокатаві, не існує.

Що стосується цивільного процесу, тут ситуація неоднозначна. Відповідно до ст. 40 Цивільного процесуального кодексу України [12] представником у суді може бути адвокат або інша особа, яка досягла вісімнадцяти років, має цивільну процесуальну дієздатність і належно посвідчені повноваження на здійснення представництва в суді, за винятком осіб, визначених у ст. 41 цього Кодексу. Таким чином, Закон «Про безоплатну правову допомогу» значно звузив коло представників, які можуть залучатись для надання безоплатної правової допомоги у цивільній справі.

Таке законодавче рішення видається вірним. Незважаючи на різноманіття органів та осіб, які надають кваліфіковану юридичну допомогу, жоден з них не може замінити адвокатуру. Переважна більшість суб'єктів можуть надавати таку допомогу тільки стосовно певних аспектів правової системи, тоді як діяльність адвокатури має універсальний характер і ґрунтується на принципах верховенства права, незалежності, гуманізму, демократизму й конфіденційності [13, с. 6, 10]. Основними ж принципами надання правової допомоги, як вказується в Основних положеннях про роль адвокатів, прийнятих VIII Конгресом ООН по запобіганню злочинам у серпні 1990 року, є незалежність, законність, пріоритет інтересів клієнта, відсутність конфлікту інтересів, конфіденційність, компетентність та добросовісність, гуманізм [14]. Тому обмеження кола суб'єктів надання безоплатної вторинної правової допомоги продиктоване, в першу чергу, прагненням забезпечити її високу якість.

Для забезпечення якості безоплатної правової допомоги вже розроблено проект наказу Міністерства юстиції України «Про затвердження стандартів якості надання безоплатної правової допомоги», відповідно до якого будуть встанов-

лені єдині для всіх адвокатів стандарти якості при наданні безоплатної правової допомоги. Якість надання безоплатної правової допомоги оцінюватиметься за такими критеріями: результативність, своєчасність, доступність, зручність, відкритість, повага до особи, професійність та конфіденційність.

Підходу, відповідно до якого до осіб, уповноважених надавати безоплатну правову допомогу, застосовуються підвищені вимоги, дотримується більшість європейських країн. Наприклад, у Польщі для отримання статусу фахівця у галузі права (правового радника) від юриста вимагають, крім вищої юридичної освіти, проходження стажування протягом трьох з половиною років та складання іспиту, оцінюють його репутацію. Від проходження стажування звільняються професори та доктори юридичних наук, особи, які не менше трьох років займали посади суддів, прокурорів, здійснювали нотаріальну та адвокатську діяльність. У Німеччині представляти особу в судовому процесі, крім адвокатів, можуть фахівці в галузі права, які мають науковий ступінь доктора права. Лише адвокати надають безоплатну правову допомогу в Казахстані, Білорусі, Естонії, Азербайджані, Вірменії, Узбекистані. Основні суб'єкти надання безоплатної правової допомоги в Нідерландах — це приватні юридичні фірми та юристи, які мають власну практику і спеціалізуються на наданні юридичних консультацій фізичним особам. Для того щоб мати можливість брати участь у справах у рамках системи безоплатної правової допомоги, адвокати повинні бути зареєстровані Радою з безоплатної правової допомоги і, таким чином, відповідати встановленим нею вимогам якості. Друга група суб'єктів надання безоплатної правової допомоги в Нідерландах — центри безоплатної правової допомоги, що фінансуються державою та повністю утримуються радами з безоплатної правової допомоги [9]. В інших країнах до надання безоплатної правової допомоги допускаються й інші суб'єкти. В Молдові ж окрім юристів і громадських об'єднань надання первинної правової допомоги здійснюють і параюристи — особи, які мають неповну юридичну освіту (ст.ст. 15, 16 Закону Республіки Молдова «Про юридичну допомогу, гарантовану державою») [8].

В Україні надавати вторинну допомогу згідно з приписами Закону можуть лише адвокати, відібрані на конкурсній основі відповідно до Порядку і умов проведення конкурсу та вимог до професійного рівня адвокатів, які залучаються до надання безоплатної вторинної правової допомоги, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 28 грудня 2011 р. № 1362 [15]. Планується, що відбір адвокатів, які надаватимуть таку допомогу, буде проведений протягом II кварталу 2012 року. За результатами конкурсу відбиратимуться претенденти для включення їх до реєстрів адвокатів, які надаватимуть безоплатну вторинну правову допомогу. Залежно від форми співробітництва — на постійній основі чи на тимчасовій основі (за окремими справами) — всі адвокати поділятимуться на тих, хто надає безоплатну правову допомогу на постійній основі за контрактом та тих, хто надає таку допомогу на тимчасовій основі на підставі договору. Примірні форми контрактів та договорів, а також порядок і умови їх укладення встановлені постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження порядку і умов укладення контрактів з адвокатами, які надають

безоплатну вторинну правову допомогу на постійній основі, та договорів з адвокатами, які надають безоплатну вторинну правову допомогу на тимчасовій основі» від 11 січня 2012 р. № 8 [16].

Разом з тим ряд положень Закону «Про безоплатну правову допомогу» застосовують критики. Зокрема, недоліком Закону є відсутність порядку, за яким суб'єкт права на безоплатну вторинну правову допомогу брав би участь у виборі адвоката, який захищатиме його права та інтереси. Це суперечить положенням ч. 1 ст. 59 Конституції України, відповідно до якої «кожен є вільним у виборі захисника своїх прав» [17].

Оскільки на підставі ч. 1 ст. 21 і ч. 1 ст. 22 Закону Центр з надання безоплатної вторинної правової допомоги адвокатів призначає, можна дійти висновку, що участь адвокатів у наданні безоплатної вторинної правової допомоги є їхнім обов'язком. Під час призначення адвоката враховуються його спеціалізація, досвід роботи, навантаження, складність справ, у яких адвокат бере участь [18]. Небезпідставною видається думка, що на сьогодні існує ризик, що на адвокатів «по призначенню» матимуть можливість впливати ті, хто здійснюватиме відбір таких адвокатів, що надаватимуть допомогу у відповідних центрах. Загроза така вірогідна через те, що в руках головних управлінь юстиції та діючих при них центрах буде зосереджено вибір і призначення по справах адвоката, питання заміни адвоката, ініціативи виключення адвоката з реєстрів адвокатів, які надають безоплатну вторинну правову допомогу тощо. Фактично ж в законі відсутні норми, які б передбачали контроль за роботою подібних центрів та головних управлінь юстиції зі сторони громадськості [19].

Відповідно до ч. 1 ст. 24 Закону адвоката, який надає безоплатну вторинну правову допомогу, може бути замінено у разі: 1) хвороби адвоката; 2) неналежного виконання адвокатом своїх зобов'язань за умовами договору; 3) недотримання ним порядку надання безоплатної вторинної правової допомоги; 4) виключення адвоката з Реєстру адвокатів, які надають безоплатну вторинну правову допомогу на постійній основі за контрактом, чи Реєстру адвокатів, які надають безоплатну вторинну правову допомогу на тимчасовій основі на підставі договору. Такі положення не зовсім узгоджуються з нормами Закону України «Про адвокатуру» [20], зокрема, щодо дисциплінарної відповідальності адвоката та припинення адвокатської діяльності (ст.ст. 16 і 17 Закону «Про адвокатуру»). Зокрема, Закон «Про безоплатну правову допомогу» не передбачає заміни адвоката у випадку зупинення дії свідоцтва про право на заняття адвокатською діяльністю на строк до одного року чи його анулювання. Так само він не враховує випадків припинення адвокатської діяльності рішенням кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури, передбачених ст. 17 Закону України «Про адвокатуру»: 1) засудження адвоката за вчинення злочину; 2) обмеження судом дієздатності або визнання адвоката недієздатним; 3) грубого порушення вимог Закону України «Про адвокатуру» та інших актів законодавства України, які регулюють діяльність адвокатури, присяги адвоката України.

І нарешті, мабуть, одним із найскладніших питань залишається розмір та джерела оплати праці адвокатів, залучених до надання безоплатної правової

допомоги. Проте, зважаючи на масштабність, це питання потребує окремого розгляду в межах самостійного дослідження.

Висновок. Таким чином, Закон України «Про безоплатну правову допомогу» визначив порядок реалізації права на безоплатну правову допомогу, як первинну, так і вторинну, і, зокрема, порядок надання останньої адвокатами. Проте, як вірно відзначають О. Д. Святоцький та В. В. Медведчук, «головним є не проголошення самого права, а його зміст та правовий механізм забезпечення і здійснення» [21, с. 75-79]. Одного тільки нормативного закріплення права на безоплатну допомогу та її процесуальних гарантій недостатньо. Наразі перед законодавцем стоїть завдання узгодження положень Закону з нормами профільних, в першу чергу, кодифікованих процесуальних нормативних актів та законодавства про адвокатуру. Одним із завдань такої законодавчої роботи повинно стати підвищення ролі адвоката як спеціального суб'єкта, що надає правову допомогу.

Література

1. Про безоплатну правову допомогу: Закон України від 2 червня 2011 р. № 3460-VI // Офіційний вісник України. — 2011. — № 51. — Ст. 2009.
2. Загальна декларація прав людини, прийнята на третій сесії Генеральної Асамблеї ООН резолюцією 217A(III) від 10 грудня 1948 р. // Офіційний вісник України. — 2008. — № 93. — Ст. 3103.
3. Міжнародний пакт про громадянські та політичні права від 16 грудня 1966 р. // Бюлетень Міністерства юстиції України. — 2002. — № 1.
4. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листопада 1950 р. № ETS N 005 // Офіційний вісник України. — 1998. — № 13.
5. *Deweert v. Belgium*, Judgement of 27 Feb. 1980, Series A, No.35; p. 30, para.56.
6. *Airey v. Ireland*, Judgement of 9 Oct. 1979, Series A, No. 32; para. 26.
7. *Campbell and Fell*, Judgement of 28 June 1984, Series A, No. 80; p. 35-38, para. 76.
8. Коваль К. Безоплатна правова допомога у країнах світу / К. Коваль // Правовий тиждень. — 2011. — № 40-41. — 19 жовт.
9. Севастьянова Т. Є. Досвід зарубіжних країн у процесі реформування системи безоплатної правової допомоги в Україні / Т. Є. Севастьянова, М. О. Єфімова // Держава та регіони : науково-виробничий журнал / Класичний приватний університет. — Запоріжжя, 2011. — С. 203-209.
10. Бірюкова А. М. Про безоплатну правову допомогу в Литві: вивчення досвіду / А. М. Бірюкова // Адвокат. — 2005. — № 5. — С. 42.
11. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням громадянина Солдатова Геннадія Івановича щодо офіційного тлумачення положень статті 59 Конституції України, статті 44 Кримінально-процесуального кодексу України, статей 268, 271 Кодексу України про адміністративні правопорушення (справа про право вільного вибору захисника) від 16 листопада 2000 року № 13-рп/2000 // Вісник Конституційного Суду України. — 2000. — № 5.
12. Цивільний процесуальний кодекс України від 18 березня 2004 р. № 1618-IV // Відомості Верховної Ради України. — 2004. — № 40-42. — Ст. 492.
13. Іванцова А. В. Організаційні форми діяльності адвокатури. — Автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.10 / А. В. Іванцова. — Харків, 2010. — 20 с.
14. Основні положення про роль адвокатів, прийняті VIII Конгресом ООН по запобіганню злочинам у серпні 1990 року. [Електронний ресурс]. — Режим доступу http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_835.
15. Про затвердження Порядку і умов проведення конкурсу та вимог до професійного рівня адвокатів, які залучаються до надання безоплатної вторинної правової допомоги: Постанова

- Кабінету Міністрів України від 28 грудня 2011 р. № 1362 // Офіційний вісник України. — 2011. — № 101. — Ст. 3718.
16. Про затвердження порядку і умов укладення контрактів з адвокатами, які надають безоплатну вторинну правову допомогу на постійній основі та договорів з адвокатами, які надають безоплатну вторинну правову допомогу на тимчасовій основі: Постанова Кабінету Міністрів України від 11 січня 2012 р. № 8 // Офіційний вісник України. — 2012. — № 3. — Ст. 92.
17. Годацький І. Безоплатно — не означає задарма... / І. Годацький // Дзеркало тижня. Україна. — 2011. — № 23. — 24 червня.
18. Теньков С. Безоплатна правова допомога: як це має бути / С. Теньков // Юридичний вісник України. — 2011. — № 28. — С. 10.
19. Готов М. Особливості безоплатної правової допомоги в Україні / М. Готов // Юридичний вісник України. — 2011. — № 38 (24-30 вересня). — С. 12.
20. Про адвокатуру: Закон України від 19 грудня 1992 р. № 2887-XII // Відомості Верховної Ради України. — 1993. — № 9. — Ст. 62.
21. Святоцький О. Д. Адвокатура: історія і сучасність / О. Д. Святоцький, В. В. Медведчук. — К.: Ін Юре, 1997. — 320 с.

Анотація

Некlesa Ю. В. Суб'єкти надання вторинної безоплатної правової допомоги в цивільному процесі. — Стаття.

У статті досліджено питання визначення кола суб'єктів надання вторинної правової допомоги в цивільному процесі, підкреслена особлива роль адвокатури в наданні такої допомоги, проаналізовані новели законодавства у сфері надання безоплатної правової допомоги та виявлені окремі неузгодженості цього законодавства, узагальнений досвід зарубіжних країн у даній сфері

Ключові слова: безоплатна правова допомога, безоплатна вторинна правова допомога, адвокатура, адвокат, цивільний процес.

Аннотация

Некlesa Ю. В. Субъекты предоставления вторичной бесплатной правовой помощи в гражданском процессе. — Статья.

В статье исследованы вопросы определения круга субъектов предоставления вторичной правовой помощи в гражданском процессе, подчеркнута особая роль адвокатуры в предоставлении такой помощи, проанализированы новеллы законодательства в области предоставления бесплатной правовой помощи и выявлены отдельные несогласованности этого законодательства, обобщен опыт зарубежных стран в данной области

Ключевые слова: бесплатная правовая помощь, бесплатная вторичная правовая помощь, адвокатура, адвокат, гражданский процесс.

Annotation

Nekleeva Y. V. Subjects of the secondary free legal aid rendering in civil procedure. — Article.

The article explores the issues of determination of circle of subjects of the secondary free legal aid rendering in civil procedure, underlines the special role of advocacy in such aid rendering; the innovations of legislation in area of the free legal aid rendering are analyzed and separate inconsistencies of this legislation are exposed; it contains a generalization of experience of foreign countries in this area

Keywords: free legal aid, secondary free legal aid, advocacy, advocate, civil procedure.